

Foucault, historien och historikern

*Receptionen av Foucault
inom svensk historisk forskning*

Roddy Nilsson

Inledning

Michel Foucault (1926–84) var utan tvekan en av 1900-talets mest originella tänkare.¹ Hans inflytande har idag trängt så djupt in i vetenskapen och kulturdebatten att många av hans tankegångar – om till exempel makt, diskurs, disciplin, och sexualitet – har blivit en del i den akademiska och kulturella diskussionen på ett sätt som gör att vi inte längre har klart för oss varifrån de kommer. Genom Foucaults författarskap har såväl samhällsvetenskap som humaniora begåvats med en rad nya teoretiska ansatser, begrepp och metodiska innovationer. Foucaults tankearbete har varit centralt för etablerandet av ett delvis nytt vetenskapligt arbetssätt där den egna kritiska reflektionen över samtiden vävts samman med konkreta historiska analyser. Vidare har Foucaults författarskap bidragit till att fokus riktats mot forskningsobjekt som tidigare endast i mycket begränsad omfattning dragit till sig forskarnas intressen: fängelser, mentalsjukhus och andra institutioner, ”avvikande”, kriminalitet, galenskap, sexualitet, medicin och en rad andra makt–kunskapskonfigurationer som kriminologi, psykologi och antropologi.

Detta betyder inte att Foucaults tankar och idéer skapades isolerade från andra tänkare och tanketraditioner. Originalitet innebär snarare att i själva tillägnet av andras tankar omskapa och vidareutveckla dessa i nya och oväntade riktningar. På detta sätt kan Foucaults intellektuella bana ses som ett produktivt tillägnande och kreativt omskapande av ett antal centrala idéer i den västerländska tanketraditionen.

Det svårfångade och motsägelsefulla hos Foucault har bidragit till att karaktäriseringarna av honom har varit otaliga. Traditionella akademiska etiketteringar som filosof, historiker och idéhistoriker har varvats med svepande politiska och filosofiska beteckningar som neo-anarkist,² postmodernist,³ vänster-nietzschean⁴ etcetera. Jürgen Habermas etiketterade honom som nykonservativ eller ungt konservativ.⁵ Likaså har omdömena om honom pendlat från bokstavlig helgonförklaring⁶ till starkt kritiska hållningar.⁷ Det är också tydligt att Foucaults produktion inte låter sig enkelt inordnas inom någon vedertagen akademisk disciplin. I en träf-

fande formulering har Clifford Geertz beskrivit Foucault som en ”ickehistorisk historiker, en antihumanistisk humanist, och en motstrukturalistisk strukturalist”.⁸

Det är vanligt att dela in Foucaults forskargärning i tre perioder: en diskursinriktad eller ”arkeologisk” period fram till omkring 1970, en maktanalytisk eller ”genealogisk” period från omkring 1970 och fram till slutet av 1970-talet, och en mot subjektskonstituering, styrning och etik inriktad period från slutet av 1970-talet och fram till hans död 1984. Under den första perioden stod framför allt analysen av olika vetande- och kunskapssystem i centrum, under den andra olika former av makt och makttekniker och under den tredje nya styrningsformer i det moderna samhället och subjektets självkonstituering. Samtidigt måste det understrykas att det inte finns några skarpa gränser mellan de olika perioderna och att det på många sätt fanns en betydande kontinuitet i Foucaults tänkande beträffande såväl angreppssätt som problem. En dylik periodindelning bör främst ses som ett försök att urskilja tyngdpunktsförskjutningar i Foucaults intellektuella verksamhet.⁹

Det är inte svårt att hitta svenska forskare som i sina arbeten hänvisat till eller deklarerat att de inspirerats av Foucault. Men *hur* har denna användning mer precist gått till? Vilka uttryck har vad som kallats ”the Foucault effect”¹⁰ tagit sig bland svenska forskare och *vilken* Foucault är det i så fall som har anammats? Svaren på dessa frågor är långt ifrån givna med tanke på den mångfasetterade, föränderliga och delvis omstridda karaktären på Foucaults författarskap. I den här artikeln ska jag diskutera användningen av Foucault eller vad som kan kallas foucaultska tankeelement inom den historiskt inriktade forskningen i Sverige. Framför allt har trenderna när det gäller Foucaultreceptionen inom de tre disciplinerna historia, idéhistoria och etnologi studerats. Huvudskålet till fokuseringen på dessa discipliner återfinns i min betoning på Foucault som en tänkare för vilken historien spelade en konstituerande roll. Detta diskuteras i inledning och avslutning. Mot denna bakgrund framstår historia och idéhistoria som tämligen självklara val men också inom svensk etnologi finns en historiskt inriktad tradition. Det är också inom dessa discipliner, tillsammans med vissa mera kvalitativt inriktade delar av samhällsvetenskapen, som intresset för Foucaults idéer varit starkast.¹¹ Inom de delar av samhällsvetenskapen där forskningen domineras av metoder avsedda att behandla stora kvantitativa datamängder eller av en stark teoretisk och metodisk kärna har inflytandet varit litet, för att inte säga marginellt. Exempel på sådana områden är nationalekonomi, vissa delar av sociologin, ekonomisk historia och statsvetenskap. Noterbart är också hur den svenska, i huvudsak av den anglosaxiska traditionen formade filosofin förhållit sig kallsinnig till Foucaults tankegångar.¹² På liknande sätt förhåller det sig med en mycket stor del av den internationella fackfilosofin.¹³

Det empiriska underlaget för den följande diskussionen är framför allt avhandlingar. Det förhållande att diskussionen begränsats till avhandlingar kan ges flera motiveringar. För det första att en betydande del av den forskning som över huvud taget bedrivs inom humaniora sker i form av avhandlingsarbete. För det andra att det förmodligen är här som de teoretiska och metodiska trenderna blir tydligast skönjbara. För det tredje är det genom valen av forskningsområde, teorier och metoder för avhandlingsarbetet som en forskares ”profil” många gånger grundläggs. Så har också de flesta forskare som i sina avhandlingar använde foucaultska teori- och metodelement fortsatt att göra detta i sin vidare forskning.

Artikelns första del ägnas åt att kort diskutera den roll historien som företeelse och historiskt inriktade undersökningar spelade för Foucault. Därefter följer artikelns empiriska del vilken behandlar receptionen och användningen av Foucaults tänkande inom de tre nyssnämnda disciplinerna. De olika trender och tyngdpunktsförskjutningar som iakttagits illustreras med exempel.¹⁴ I den tredje och avslutande delen görs ett försök att problematisera användningen och receptionen av Foucault. De frågor som diskuteras i artikeln är framför allt: Vilka delar av Foucaults författarskap har uppmärksamats och vilken funktion har de haft? Vad har utelämnats eller dragit till sig mindre uppmärksamhet? Vilka förskjutningar över tid kan iakttas beträffande Foucaultreceptionen? Behandlingen av dessa frågor inramas av en diskussion kring Foucaults förhållande till historien liksom av vad receptionen av hans tänkande har betytt för den historiska forskningen i Sverige.

Foucault och det historiska

Frågan om hur Foucaults arbeten ska klassificeras har varit föremål för ständiga diskussioner.¹⁵ Var han filosof, sociolog, historiker eller idéhistoriker? Var han allt detta på en gång eller kanske något helt annat? Om han var historiker vilken *sorts* historiker var han då?¹⁶ Var han en slags idéhistoriker, en annorlunda socialhistoriker, en filosofisk historiker, eller kanske en alldeles egen sorts historiker, omöjlig att etikettera eller efterhärma. Vid något enstaka tillfälle kunde Foucault undslippa sig en kommentar om sin eventuella disciplinära hemvist. I *Vetandets arkeologi* skriver han:

I grund och botten är jag kanske bara en idéhistoriker. Men skamsen, eller om man så föredrar, förmäten. En idéhistoriker som försökt förnya sin disciplin i grunden, och som antagligen velat ge denna en stramhet som så många andra ganska närliggande beskrivningar nyligen uppnått[.]¹⁷

Vanligen undvek han dock diskussioner av det här slaget. Frågan sträcker sig emellertid långt utöver problemet rörande hur en enskild forskare

ska karaktäriseras. Vilken akademisk disciplin en viss forskare hänförs eller räknar sig själv till avgörs inte främst av vilket studieobjekt han eller hon intresserar sig för utan framför allt genom valet av teorier och metoder. Redan här vållar Foucaults okonventionella och innovativa arbetsätt problem för dem som sökt klassificera honom. Att Foucault själv inte ville se sig som historiker eller tillhörande någon annan enskild akademisk disciplin kan dock även ses som en konsekvens av hans maktteoretiska tänkande. Livet igenom värjde sig Foucault mot alla försök att inordna honom i ett bestämt fack eller en bestämd gruppering. För Foucault var historia och andra akademiska ämnen "discipliner" i dubbel mening; regelstyrda institutioner för en viss typ av kunskapsproduktion och därmed också hållpunkter för det moderna samhällets maktutövning.¹⁸ När Foucault i samband med att han tog plats i Collège de France själv valde beteckning för sin professur stannade han för att benämna denna en professur i "tanke-systemens historia".¹⁹

Foucault var dock en tänkare för vilken historien var råmaterialet för reflektioner om samtiden. Med undantag av metodskriften *Vetandets arkeologi* och av vissa tidiga litteraturkritiska essäer var i princip alla hans skrifter historiska studier av något slag. Historien var för Foucault, med ett uttryck från Carl Schorske, något att "tänka med."²⁰ För Foucault var människan endast begriplig genom sin historicitet; hennes "utveckling" eller "förändring" var ett resultat av diskurser, sociala relationer, institutionella förhållanden och handlingar men också av det slumpmässiga och icke förutsedda. Historien – det kontingenta och föränderliga i människans tillvaro – var den fond mot vilken problematiseringarna urskildes. Foucaults historieskrivning handlade alltid om system eller ordningar vare sig den rörde diskursiva eller icke-diskursiva förhållanden. Hans undersökningar, oavsett om han kallade dem arkeologier, genealogier eller problematiseringar, rörde sig på en annan nivå än historisk forskning oftast gjorde och delvis fortfarande gör, nämligen mot att studera *förutsättningsarna* för, och i viss mån effekterna av, subjektsblivande, sanningsproduktion och institutionella praktiker av olika slag.

Historien var för Foucault partikulär, den var ett oändligt hav av enskilda händelser som format oss till de subjekt vi är. Han underströk ständigt att vi aldrig kan bortse från vår historia – den är alltid en del av oss. Denna vår historia är samtidigt ytterst komplex och motsägelsefull, ett samspel av krafter verkande i olika riktningar. Det är en missuppfattning att Foucault förnekade strukturella faktorer, inklusive när det gällde maktförhållanden, i historien. Däremot medför, menar Foucault, en betoning på strukturella faktorer att man placerar sig utanför historien, utanför de specifika händelser denna består av. Historien blir underkastad antingen en transcendental ordning eller en immanensprincip som bestämmer dess gång. För Foucault existerar historien på sina egna villkor och måste därför också studeras med dessa som utgångspunkter.²¹

Kronologiskt rörde Foucaults intresse framför allt två epoker. Dels vad han benämnde den ”klassiska epoken”, alltså tiden från 1600-talet till cirka 1800, vilken hos oss numera, efter anglosaxisk förebild, vanligen kallas den tidigmoderna. Dels den moderna epoken som tog sin början under 1800-talet med det framväxande borgerliga samhället. Det viktigaste undantaget är delarna två och tre av *Sexualitetens historia* vilka ägnades åt antiken.

Makt och sociala relationer

I en artikel publicerad i *Historisk Tidskrift* 1990 konstaterade de båda historikerna Henrik Berggren och Lars Trägårdh att Foucault inte påverkat svensk historisk forskning i nämnvärd utsträckning.²² Foucaults ringa genomslag på detta område ska ställas mot att han relativt tidigt hade introducerats för svenska läsare via tidskriftsartiklar och översättningar av två av hans mest kända arbeten.²³ Ett undantag återfanns dock i Bengt Sandins studie av den politiska och sociala bakgrunden till folkskoleundervisningens framväxt i svenska städer.²⁴ Sandin knyter i sin inledande teoridiskussion an till Foucaults resonemang kring de strukturella förändringar som utövandet av makt genomgått från tidigmodern tid och fram emot vår egen epok. Det var dock ett tämligen försiktigt närmande till Foucault. Sandin menade till exempel att Foucaults resonemang saknade en ”mera kulturellt orienterad dimension” samtidigt som de var allt för abstrakta och generellt hållna och därför måste relateras till ”historiskt iakttagbara sociala förändringar”.²⁵ Denna försiktighet kan tolkas som en viss osäkerhet om vilken typ av tänkare Foucault var liksom om vilka vetenskapliga implikationer ett anammande av ett Foucaultinspirerat perspektiv kunde få.

Det var först i början av 1990-talet som Foucaultreceptionen tog fart på allvar och antalet avhandlingar med referenser ökade kraftigt. Framför allt användes Foucault som inspirationskälla i studier av sociala institutioner som skolan, sockenstämman och andra kommunala organ. Med vetskap om att produktionstiden för avhandlingar inom humanistiska ämnen i realiteten sällan är kortare än sex år, ligger det nära till hands att se det intresse för Foucault som avspeglas i dessa som ett utslag av att flera av dennes böcker utkom i svensk översättning, alternativt i nya upplagor, ungefär vid den tid avhandlingsarbetena påbörjades.²⁶ En tidig studie där Foucault spelar en konstituerande roll är etnologen Birgitta Svenssons *Bortom all ära och redlighet*.²⁷ Svensson visar här hur en socialt och kulturellt skapad grupp – tattarna – utsattes för maktutövning på olika nivåer. Genom maktutövningen utvecklades också motstrategier inom gruppen som bidrog till att förändra gruppens identitet. Maktutövningen födde en motståndskamp där normer prövades, tänjdes och förändrades.²⁸ Makten var, som Foucault ofta uttryckte det, ”produktiv”.

Svensson hämtar teoretiskt stöd från i princip samtliga Foucaults större arbeten. Intressant att notera är också hur Svensson, till skillnad från i princip alla historiker som skulle komma att använda sig av Foucault, tar direkt avstamp i några av dennes historisk-deskriptiva generaliseringar.

I flera av de Foucaultinspirerade studier som publicerades vid 1990-talets början samsades Foucault, liksom hos den nyssnämnde Sandin, med olika varianter av historiematerialistiskt grundad teoribildning. Detta gällde till exempel för historiker som Lars Petterson, Sten O. Karlsson och delvis Peter Aronsson. Det är också värt att notera hur Habermas – en tänkare som ofta betraktats som representerande ett radikalt annorlunda förhållningssätt – vid denna tid förekom sida vid sida med Foucault. Petterson framhåller till exempel själv att han ser sin studie som en eklektisk sammanställning av en ”vid men definierbar” historiematerialism och av två ”postmarxistiska” och diskursteoretiska riktningar, förutom Foucault också Habermas. För att återgå till Foucault är det dock dennes maktteoretiska tänkande som står i förgrunden i dessa arbeten, framför allt som det framträder i *Övervakning och straff*.²⁹ Aronsson ser detta tänkande som ett redskap i en historisk analys av sockenstämman som arena varvid han betonar att den form av makt Foucault urskiljer inte är sekundär i förhållande till de andra former som återfinns i samhället.³⁰ Vidare framhåller han, liksom Sandin tidigare, att Foucaults maktbegrepp måste ges en mer social och konkret förankring.³¹ Samtidigt tonas det Foucaultinspirerade maktperspektivet också här indirekt ner genom anknytningen till andra teoretiker från delvis andra traditioner som Habermas och Karel Kosík. Karlssons studie behandlar socialhygienismens genomslag i bostadsfrågan i mellankrigstidens Göteborg.³² Han framhåller att ett viktigt inslag i Foucaults maktteoretiska tänkande är det ”arkitektoniska” elementet. Detta kommer till uttryck på två nivåer: dels som instrument för att uppnå ordning på samhällelig nivå, vilket fick sina tydligaste uttryck i planeringen och regleringen av de expanderade stadsmiljöerna; dels som en indelning av rummet i de institutioner som blev en central hållpunkt för makten i det moderna samhället. Den foucaultska maktkonceptionen är ett element i en av Karlsson konstruerad modell för studiet av bostadsfrågan under mellankrigstiden där de övriga bärande inslagen utgörs av de vid slutet av 1800-talet framväxande socialhygieniska idéerna och av de konfrontationer som skedde mellan en borgerlig och en proletär offentlighet.³³

Diskursansatsen

Integrerandet av Foucaults maktteoretiska tankegångar beledsagades i flera av dessa tidiga avhandlingar av en pragmatisk och tämligen precis diskursiv ansats. Detta gäller också för idéhistorikern Åsa Bergenheims avhandling *Barnet, libido och samhället* där den diskursiva ansatsen be-

tonades mera än de maktteoretiska tankegångarna.³⁴ Arbetet, vilken behandlar synen på barnens sexualitet decennierna kring mitten av 1900-talet, kan sägas vara typiskt för hur de flesta historiskt inriktade forskare använt diskursbegreppet, nämligen på ett sätt som avviker väsentligt från de metodiska regler för diskursanalys som Foucault själv drog upp, framför allt i *Vetandets arkeologi*. För Bergenheim och många andra historiskt arbetande forskare har ”diskurs” karaktären av ett deskriptivt begrepp, ett språkligt fält bestående av diskussioner, begrepp, uppfattningar och teorier vilka på något sätt står i förbindelse med varandra.

Kring sekelskiftet 2000 utkom ett antal arbeten som alla mer eller mindre kännetecknades av samma tendens. Några exempel är arbeten av historikerna Charlotte Tornbjer, Anna Jansdotter och Eva Bergenlöv. Tornbjer diskuterar moderskapets roll i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft genom att studera texter – och även bilder – som kan relateras till företeelser som symbolen Moder Svea, Mors dagfirandet, framställningar om drottningarna som landsmödrar och diskussionen om försvaret. Diskursanalysen koncentreras kring begrepp som nation, moderskap och modernitet.³⁵ Jansdotter använder diskursanalytiska ansatser för att studera räddningsarbetet bland prostituerade kvinnor kring sekelskiftet 1900. I det material som samlats kring denna företeelse ser Jansdotter likheter och skillnader framträda i mötet mellan de företrädesvis från medelklassen kommande räddningskvinnorna och de prostituerade.³⁶ Ett annat exempel är Eva Bergenlövs undersökning av den rättsliga diskursen kring barnmord och barnkvävning under tidigmodern tid. Också här används den diskursiva ansatsen för att studera hur olika centrala kulturella företeelser konstrueras – i detta fall framför allt skuld, oskuld och skam.³⁷ Ytterligare exempel återfinns hos andra historiker som Hossein Sheiban, Lina Carls och Ulrika Holgersson där den förstnämnde studerar framväxten av den moderna stadsplaneringen i Stockholm, Carls vad hon beskriver som ”genusdiskursen” kring kvinnors högre utbildning decennierna kring mitten av 1900-talet och Holgersson föreställningar om genus och klass i sekelskiftets populärkultur.³⁸ I samtliga dessa arbeten används diskursansatsen tämligen pragmatiskt. Ofta sker detta i kombination med inslag av ideologianalyser vilket får sägas vara ett väsentligt avsteg från en mera ”renlärig” Foucaultinspirerad diskursanalys.³⁹

Ett annat inslag värt att notera är hur receptionen av Foucaults diskursteoretiska anslag under de senaste åren beledsagats av en kritik mot vad många sett som begreppets allt för statiska karaktär. Många av de nyssnämnda forskarna har därför ansett det nödvändigt att anknyta till andra varianter av diskursteoretiskt tänkande, framför allt Joan Scott men också till exempel Edvard Said, Norman Fairclough och Nancy Fraser. En ändå tydligare tendens är hur Foucault här integrerats i ett genusteoretiskt tänkande. Samtliga nyssnämnda arbeten, med undantag av Sheibans, har ett tydligt genusteoretiskt anslag.

Sexualitet och kropp

I början av 2000-talet tillkom också flera studier där en annan av Foucaults centrala tematiker, nämligen sexualiteten, på olika sätt stod i fokus.⁴⁰ Detta ligger i linje med det förhållandevis stora intresse som under ganska lång tid visats för Foucault inom internationell genus- och homoforskning.⁴¹ Ett svenskt exempel på ett nyare arbete av denna art är historikern Sara Edenheims *Begärets lagar*.⁴² I sin analys av statliga utredningar kring homosexualitet, intersexualism och transsexualism från andra världskriget och framåt visar Edenheim hur dessa genomsyras av en heteronormativ subjektförståelse, ett förhållande som i sin tur kan bidra till en förståelse av de tankemönster som omger identiteter, kroppen och den samhälleliga ordningen mer generellt. Edenheim arbetar med en explicit genealogisk metod samtidigt som Foucaults maktteoretiska resonemang intar en viktig ställning. Det foucaultska anslaget kombineras med en användning av psykoanalytiskt inspirerade begrepp som abjektion och interpellation förmedlade framför allt av Judith Butler. Edenheims arbete tillhör en grupp studier av ”kroppens historia” som med stark inspiration från Foucault publicerades under de första åren av 2000-talet.⁴³

Receptionen av Foucaultinspirerade tankegångar kring sexualitet hade dock startat redan i början av 1990-talet. Idéhistorikern Claes Ekenstam anknyter i sin avhandling *Kroppens idéhistoria* tematiskt tämligen nära till första delen av *Sexualitetens historia. Viljan att veta*.⁴⁴ Hos Ekenstam finns dock också inslag av Norbert Elias civilisationsteori liksom av psyko-terapeutisk teoribildning. I fokus står skrifter och handböcker om etikettsfrågor, spädbarnsvård och sexualupplysning. Ekenstam framhåller att vårt förhållande till kroppen till en väsentlig del handlar om självkonstituering.⁴⁵ Han menar att en svaghet hos Foucault är avsaknaden av ett psykologiskt perspektiv. För att fylla denna brist går Ekenstam till den amerikanske psyko-terapeuten Alexander Lowen. Kärnan i Lowens perspektiv beskrivs som betoningen på att karaktärsegenskaper alltid är fysiskt förankrade och att stor uppmärksamhet därför måste riktas på de förhållningssätt människor intar till sig själva som kroppsliga varelser.⁴⁶ Det intressanta här är att Lowens hållning har tydliga likheter med den som Foucault för fram i de två senare delarna av *Sexualitetens historia*. Trots att Ekenstam ägnar ett längre avsnitt åt att diskutera Foucaults tänkande problematiseras inte denna aspekt.⁴⁷

Foucaults institutioner

En annan form av arbeten som ligger nära Foucaults egna intressen är de institutionsstudier som tillkommit i hans fotspår. Här kan historikern Tomas Söderbloms *Horan och batongen* framhållas om ett tidigt exempel. Söderblom skildrar synen på och behandlingen av prostituerade kvinnor

under mellankrigstiden, med fokus riktat mot tvångsarbetsanstalten i Landskrona.⁴⁸ Söderblom använder Foucaults maktteoretiska tänkande för att studera de mekanismer av repression och social utstötning som de prostituerade kvinnorna utsattes för. Även om studien generellt sett inte är särskilt teoretiskt elaborerad är anknytningen till den foucaultska maktkonceptionen tydligare hos Söderblom än i många andra arbeten. Ett annat foucaultskt drag hos Söderblom är betoningen på historieskrivningens nutidsinriktade och politiska funktion.⁴⁹

I slutet av 1990-talet ökade antalet hänvisningar till Foucault generellt och en tämligen strid ström av publikationer, framför allt avhandlingar, med inspiration från detta håll såg dagens ljus. Även om som framhållits diskursstudier blev vanligare dominerade fortfarande de maktanalytiska inslagen, framför allt i den form Foucault beskrev som disciplinär.⁵⁰ Vid denna tid publicerades institutionsstudier som etnologen Lars-Eric Jönssons *Det terapeutiska rummet* och historikern Roddy Nilssons *En välbyggd maskin, en mardröm för själen*.⁵¹ Det förstnämnda arbetet ägnas åt den anstaltsbundna sinnessjukvården och dess syn på patienter och behandling från mitten av 1800-talet och fram till 1970 medan det senare studerar det svenska fängelseystemets framväxt och utveckling under 1800-talet. I dessa båda arbeten studeras den disciplinära makten i sina verkningar inom typiskt foucaultska institutioner, sinnessjukhuset respektive fängelset. Anslaget skiljer sig dock åt i så måtto att Jönsson framför allt riktar fokus på förhållandet mellan rum och kropp i sinnessjukvårdens institutioner medan Nilsson mera betonar hur fängelset växte fram som ett disciplinärt system omfattande såväl fångar som personal. Andra institutionsstudier med olika former av inspiration från Foucault är etnologerna Pia Lundahls respektive Mikael Eivergård's undersökningar där den förstnämnda behandlar kvinnlig homosexualitet i fängelser och den senare den disciplinära regimen inom svensk sinnessjukvård.⁵² Ytterligare en studie med institutionella inslag där Foucault spelar en viss roll är idéhistorikern Tony Gustafssons *Läkaren, döden och brottet* vilken ägnas den svenska rättsmedicinens etablering.⁵³ Gustafsson anknuter förutom till vissa inslag i Foucaults diskursteoretiska tänkande till dennes tidiga skrifter beträffande klinikens födelse respektive kring förekomsten av olika idéstrukturer, kallade episteme, som styrande för olika epokers tänkande.⁵⁴

Den uteblivna receptionen: självkonstituering och governmentality

Foucaults tankar kring subjektens självkonstituering, framför allt presenterade i andra och tredje delen av *Sexualitetens historia*, har knappast gjort något avtryck inom de historiska disciplinerna i Sverige. Hos några forskare finns visserligen dessa arbeten refererade men om någon verklig användning kan man inte tala.⁵⁵ Den ringa uppmärksamhet andra och

tredje delen av *Sexualitetens historia* rönt är kanske inte så förvånande både mot bakgrund av de här behandlade disciplinernas huvudsakliga kunskapsintressen och inriktning och med vetskap om dessa arbetens omdiskuterade karaktär i förhållande till Foucaults tänkande i stort.⁵⁶ I det senare fallet har diskussionen bland annat handlat om huruvida dessa arbeten ska ses som en vidareutveckling av Foucaults teoretiska projekt, och således som förenliga med de arkeologiska och genealogiska ansatserna, eller som en ”avvikelse” och olycklig omorientering i förhållande till dessa. Eller för att tala i mera politisk-filosofiska termer: innebar Foucaults sista arbeten en avradikalisering och ett närmande till en mera traditionell moralfilosofisk och/eller liberalt inriktad diskussion?

Nästan lika ovanligt har det bland historiskt inriktade forskare varit att anknyta till den ansats hos Foucault som blivit mest känd under sin engelska beteckning *governmentality*. Det framgår att genomslaget här inte har varit lika starkt som hos samhällsvetare – även om det inte heller bland de sistnämnda kan sägas vara särskilt vanligt med studier av detta slag. En förklaring till det något större intresset bland samhällsvetare är förmodligen institutionell i det att uppmärksammandet och vidareutvecklandet av denna del av Foucaults författarskap till stor del har skett inom anglosaxisk samhällsvetenskap.⁵⁷ Det är också framför allt denna väg som Foucaults tänkande kring *governmentality* har recipierats i vårt land.⁵⁸ Då *governmentality*ansatsen är mindre använd, och förmodligen också mindre bekant, bland historikerna ska några ord sägas om denna. Det engelska begreppet *governmentality* är en översättning av franskans *gouvernementalité* vilket är en sammanskrivning av *gouverner*, att styra eller regera, och *mentalité*, vilket i detta sammanhang bäst kanske översätts med ”inställning”. I svenska sammanhang har flera olika översättningar använts: styrningsmentalitet, styrningsrationalitet, regementalitet och regeringsteknik. Den engelska beteckningen *governmentality* har dock också slagit igenom här.

Governmentality behandlades i ett antal föreläsningar och artiklar från slutet av 1970-talet. Det råder emellertid en viss oklarhet huruvida *governmentality* ska ses som en form av makt som är sidoställd andra maktformer som disciplinen och biomakten, som en annorlunda form av makt som inbegriper vissa inslag från dessa maktformer eller som något som inkorporerar dessa inom sina ramar. Oftast lämnas denna fråga oproblematiserad av dem som tagit till sig begreppet. Foucaults egna skrifter och kommentarer kan inte sägas ha gett ett uttömmande och entydigt svar på denna fråga.⁵⁹ Kanske är den viktigaste aspekten i *governmentality*tänkandet i förhållande till de övriga formerna av makt som Foucault lanserade att detta förbättrar möjligheterna att förstå hur makten fungerar på samhällelig och nationell nivå genom att staten och det offentliga på ett helt annat sätt än tidigare lyfts in i analysen.⁶⁰ Tänkandet kring *governmentality* kan också ses som en brygga mellan 1970-talets maktbetonande

arbeten och 1980-talets självsubjektiveringsinriktade studier genom att det delvis inbegriper båda dessa tendenser. Det blir då också ett exempel på hur Foucaults tänkande bakom indelningen i diskurs-, makt- och självsubjektiveringsinriktade perioder har drag av kontinuitet.

I mycket generell mening ser Foucault styrning som ett namn på de tekniker och procedurer som styr och reglerar människors beteenden. Mera precist urskilde han från tidigmodern tid och framåt framväxten av en ny form av praktiker, administrativa apparater och institutioner avsedda att styra den "sociala kroppen" i sin totalitet. Även om Foucaults analys av styrningsrationaliteten inte är lika elaborerad som när det gäller framför allt den disciplinära maktteknologin har ansatsen vidareutvecklats av andra forskare, framför allt som ett redskap för att analysera 1900-talets liberala samhällen. Tänkandet kring governmentality har på detta sätt blivit ett redskap för att förstå och analysera den moderna liberalismen under 1900-talet, speciellt hur denna kommit att fungera som den kanske viktigaste formen av styrning i det västerländska samhället.⁶¹

Om disciplinen huvudsakligen inriktades på begränsningar av människans frihet innebar styrningsrationaliteten en inkorporering av frihetliga strävanden i de mekanismer som styr och vägleder människans handlingar. Exempel på förhållandevis tidiga governmentalityinspirerade studier är, från andra discipliner, ekonomhistorikern Mats Delands arbete från 2001, kriminologen Robert Anderssons från 2002 och sociologen Sophia Lövgrens likaledes från 2002.⁶² De historiskt inriktade studierna är som nämnts få. De båda idéhistorikerna Frans Lundgren och Shamal Kaveh har dock i sina respektive arbeten *Den isolerade medborgaren* och *Det villkorade tillståndet* visat hur ett sådant perspektiv kan vara fruktbart även här.⁶³ Hos båda forskarna tas utgångspunkten i det liberala styrets rationalitet som ett sätt att förstå, ordna och styra det moderna samhället. Den förstnämnde undersöker tre i förstone tämligen olika verksamheter eller "fält" kring 1800-talets mitt, cellfängelset, den uppsökande fattigvården och bildningscirkeln, och visar hur dessa kan förstås genom att se dem som exempel på hur en ny liberal styrningsrationalitet börjat växa fram. Den senare betraktar den för det tidiga 1900-talets socialpolitik viktiga organisationen *Centralförbundet för Socialt Arbete* som ett annat uttryck för denna styrningsrationalitet vars utmärkande drag bestod i en vilja att styra och reglera befolkningen i och genom samhället.

Foucaultreceptionen – från tvekan och ambivalens till integration och bejakande

Det internationella uppmärksammandet av Foucault har varit starkt förbundet med att hans arbeten blev tillgängliga på andra språk än franska. Även den svenska receptionen av Foucault måste ses i ljuset av att översättningar till svenska av hans mest kända arbeten kom under 1980-talet.

Om vi följer den schematiska indelning av Foucaults arbeten i diskurs-, makt- och respektive självsubjektiveringsinriktade perioder som presenterades i inledningen är det tydligt att de två första ansatserna fått ett tämligen starkt genomslag. Som visats har ett betydande antal undersökningar på ett mera allmänt sätt anknutit till och använt sig av dessa båda begrepp. Mera tematiskt har också ett antal områden vilka kan ses som fördjupningar och konkretiseringar av dessa ansatser kunnat urskiljas: studier av sociala institutioner som skolan och sockenstämman, av konkreta institutioner som fängelser och sinnessjukhus, studier av kroppsexualitet och governmentalitystudier.

Som framhållits kännetecknades den första fasen av Foucaultreceptionen under tidigt 1990-tal av en viss osäkerhet och ambivalens. Foucaults framhållande av den moderna maktens produktiva sida spelade en blygsam roll medan i motsvarande grad dess förtryckande och repressiva sidor dominerade bilden. Foucault användes framför allt som ett redskap för att studera och analysera organisationer, institutioner och sociala relationer. Så förekom till exempel studier av företag och arbetsorganisation, av institutioner som skola, kyrka, domstolar och fängelser och av politik och förvaltning. Foucaults teorier framstod ofta som en, om än sofistikerad, variant av social disciplinering och kontroll. Likaså var det under denna fas endast någon forskare som mer aktivt anknöt till Foucaults diskursiva metod. Den begynnande Foucaultreceptionen visade sig tydligast i avhandlingsarbeten men förmärktes också hos några mer etablerade forskare som exempelvis historikern Eva Österberg och idéhistorikern Karin Johannisson.⁶⁴ Dessa har förmodligen var och en på sitt håll spelat en inte obetydlig roll som inspiratörer till användningen av Foucault inom sina respektive discipliner. Kring mitten av 1990-talet får Foucault också plats i ett par allmänhistoriska metod- och teoriböcker.⁶⁵ Presentationen av Foucault beledsagas dock i det ena fallet av betydande reservationer.⁶⁶ Inom idéhistoria plockas inte Foucault in i teori- och metoddiskussionen på motsvarande sätt. I en år 1994 utgiven antologi behandlande teori- och metodfrågor inom ämnet nämns Foucault endast i förbigående i ett par noter.⁶⁷ Foucaults maktteoretiska tänkande har under 2000-talet sedan fortsatt att vara en vanlig utgångspunkt bland historiskt inriktade forskare. Samtidigt som antalet forskare som hänvisar till Foucault ökat har den praktiska användningen av dessa tankegångar i många fall dock varit liten. Fenomenet kan närmast beskrivas som en slags ”pseudoreception”. I en del studier ingår Foucault närmast som en obligatorisk deklaration om att ojämlika maktrelationer existerar och har existerat i samhället.

En andra fas i Foucaultreceptionen inleddes kring millennieskiftet och innebar att denna nu skedde med en större grad av självklarhet; Foucault framstod som en etablerad och välkänd tänkare för historiskt inriktade forskare. Ett antal diskursinspirerade studier publicerades kring ämnen som nationalism, populärkultur, utbildningspolitik etcetera. Samtidigt

som de diskursteoretiskt inspirerade studierna ökade var hänvisningarna till de maktanalytiska skrifterna tillkomna vid mitten av 1970-talet också kvar. Ofta anknöts till Foucaults diskurstänkande utan att på allvar diskutera hur detta förhöll sig till de maktanalytiska sidorna av hans författarskap. Den diskursteoretiska ansatsen fungerade, i likhet med vad som noterades ovan, främst som sorteringsinstrument för att hantera och strukturera materialet mera än som ett analysverktyg. Om vi alltså delvis kan se en förskjutning från makt till diskurs i Foucaultreceptionen har pragmatismen i teorianvändningen generellt fortsatt att vara markant. Foucault – eller rättare sagt de teoretiska och metodiska ansatser som emanerar från honom – förekommer ofta tillsammans med andra samhälls- och kulturteoretiker.⁶⁸ Det stora generella inflytande som Foucault haft under de senaste decennierna har också medfört att han i vissa arbeten blivit ett inslag i en allmän problemdiskussion eller forskningsöversikt utan att hans tankegångar sedan spelat någon framträdande roll i själva undersökningen.

Det är knappast överraskande att de maktteoretiska inslagen i Foucaults författarskap dominerat. Foucault har i ett par decennier framstått som en teoretiker för dem som velat studera och analysera disciplinering och kontroll och människans inordning i maktstrukturer av olika slag. Han har också kunnat ge insikter och inspiration för dem som velat studera hur vi producerats som subjekt, antingen det har rört sig om tattare, sinessjuka, fångar, homosexuella, vanartiga gossar eller något annat. Det är därför heller inte förvånande att Foucaults maktanalytiska resonemang fått genklang i vida kretsar. För många har säkerligen Foucault också framstått som ett radikalt alternativ i en tid när historiematerialismen som samhällsteori i varje fall delvis har diskrediterats och institutionaliserats. Integrerandet av Foucaults maktteoretiska tankegångar inom historiedisciplinen bör ses mot bakgrund av den centrala position studiet av makt och maktförhållanden alltid haft här. Analyser av makt, inflytande och förmåga att påverka liksom av krig och politik utgör en av historiedisciplinens grundpelare. Härefter ligger förmodligen en viktig anledning till att Foucaults inflytande varit större inom historieämnet än inom idéhistoria och etnologi.⁶⁹

Samtidigt bör diskussionen om receptionen av Foucaults maktänkande inte stanna här. Detta tänkande innehöll en rad olika inslag och utvecklades i flera olika riktningar från början av 1970-talet och fram till hans död 1984. Om vi ser till Foucaults konceptualisering av begreppet makt kan schematiskt åtminstone tre olika maktformer eller maktteknologier urskiljas: den disciplinära makten, biomakten och governmentality, varav den förstnämnda är den mest välkända och mest utvecklade och den sistnämnda i motsvarande mån den som Foucault hann ägna minst tid. Huruvida det tänkande kring subjektets självkonstituering som Foucault ägnade sig åt i sina sista skrifter också ska ses som en maktteknologi

jämförbar med de nyssnämnda maktteknologierna är en fråga som inte ska utredas här.⁷⁰ Hur som helst har, som framhållits, intresset bland svenska forskare för denna sida av Foucaults tänkande varit litet. Om vi ser till de tre nämnda maktteknologierna är det tydligt att det framför allt är Foucaults tänkande kring den disciplinära maktteknologin som inkorporerats i de historiska arbetena.⁷¹ I andra hand har biomakten kommit till användning.⁷² Det är emellertid tydligt hur kunskapens ”inbäddning” i maktbegreppet tenderar att försvinna ur den konkreta analysen hos många av dem som anknutit till Foucault vilket medfört en teoretisk försvagning av begreppet. Användningen av Foucaults tänkande kring biomakten ligger något senare och är, knappast överraskande, nära knutet till undersökningar kring sexualiteten och kroppen. Flera studier av denna art publicerades under 2000-talets första år. Foucaults mera skissartade tankegångar kring governmentality har endast i liten mån anammats inom de discipliner som diskuterats här.

Det diskursteoretiska användandet av Foucault, ibland tillsammans med andra diskursteoretiker, har ökat väsentligt under det senaste decenniet. Anammandet av detta är på ett mera strukturellt plan ett uttryck för den omtalade ”vändning mot språket” som från slutet av 1980-talet skett inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga disciplinerna. Genomslaget för ett diskursteoretiskt tänkande kan också ses i ljuset av att vi idag lever i en tid som inneburit en explosion av ord, tecken och texter. Diskursanalyser är ett sätt att försöka bringa reda i denna situation. De betraktas av många som ett effektivt redskap att undersöka en verklighet som uppfattas som socialt konstruerad. Diskursanalyserna är också till sin natur ”demokratiska” i det att de inte förutsätter en hierarki av material och därmed implicit även av olika aktörer – allt material är utsagor om världen, lika mycket värda. Till dessa teoretiska argument kommer också ett rent praktiskt, då diskursanalyser framstår som en bra metod för att arbeta med stora mängder av disparat material, vilket ofta är fallet för forskare som ägnar sig åt modern historia, något som blivit allt vanligare.⁷³ Det ska också betonas att de makt- och diskursteoretiska idéelementen inte nödvändigtvis förekommer tillsammans. En rad forskare som inspirerats av Foucault har antingen betonat maktaspekten eller den diskursiva metoden.

Användningen av Foucault utmärks ofta av att dennes teorier har domesticerats och blivit ett av flera element i en eklektisk teori- och metodapparat. Det är därför heller inte överraskande att Foucaults diskursbegrepp i vissa fall mer kommit att bli ett inslag i en allmän problemdiskussion eller forskningsöversikt än i en metodisk eller teoretisk användning av detsamma.⁷⁴ Denna tendens är framför allt tydlig bland historiker. Hos i första hand idéhistorikerna har dock ett antal studier koncentrerade kring problem som kropp och sexualitet varit ett uttryck för en produktiv tendens i Foucaultanvändningen på svensk botten.

Foucault som alternativ och inspiration

Receptionen av en viss tänkare eller tanketradition inom en vetenskaplig disciplin är en process som påverkas och styrs av en rad faktorer, såväl internalistiska (disciplinens tradition, kunskapsintresse, graden av inflytande och konkurrens från andra teoretiska inspiratörer, disciplinens organisatoriska struktur, interna maktförhållanden etcetera.) som externalistiska (idéströmningar och samhällsklimat, forskningspolitiska prioriteringar, finansieringsmöjligheter etcetera.), varav endast några kommer att kunna diskuteras här.

Foucaultreceptionen har dominerats av en tematisk användning. En betydande del av de arbeten inom de tre discipliner det här är frågan om har anknutit till teman som Foucault själv behandlade. En tematisk användning har vanligen inneburit att olika element och idéer från Foucaults författarskap har lyfts ut och applicerats på olika områden, antingen sådana Foucault själv sysslade med eller av honom mera utforskade. En sådan användning har bidragit både med en rad nya insikter och till att Foucaults idéer fått en allt mer hållfast empirisk underbyggnad. I andra hand har en metodisk användning framträtt. Den metodiska användningen har dominerats av ett diskursanalytiskt arbetssätt.⁷⁵ Denna har oftast varit tämligen löslig och pragmatisk. Några av de diskursanalytiskt inriktade studierna har dock också anammat en del av de språkfilosofiska och epistemologiska antaganden som ligger till grund för diskursanalysen. Däremot har endast sällan någon explicit anknytning till Foucaults ”arkeologiska” eller ”genealogiska” arbetssätt gjorts. Samtidigt har dock, som framhållits, få systematiska försök gjorts att arbeta med diskursanalysen som metod i den mening Foucault skisserade. Nära till hands ligger förklaringen att en mera systematisk och ortodox, och till sin form ofta tämligen abstrakt, användning av diskursanalysen skulle ha inneburit ett allt för skarpt brott med den narrativa framställningsform som präglar de historiska studierna.

Det är tämligen välomvittnat att de historiskt och kulturellt inriktade disciplinerna har en svag teoretisk kärna. Detta gör dem, på gott och på ont, mera ”öppna” och mottagliga för teoretiska influenser från olika håll. För Sveriges del tillkommer också det faktum att den inhemska teoriutvecklingen inom det humanvetenskapliga området är blygsam vilket medfört en tendens att se sig om efter teoriinspiration från annat håll. Sedan tämligen lång tid har denna teoriimport dominerats av engelskspråkiga produkter. Detta gäller även för den ganska stora grupp teoretiker som, likt Foucault, ursprungligen skrev sina arbeten på franska. Detta har inneburit att översättningarna av Foucault från franska till svenska har beledsagats av en vetenskapsteoretisk diskussion till stor del formad inom den anglosaxiska akademiska världen. Den helt övervägande delen av den sekundärlitteratur kring Foucault som har nått vårt land har därigenom

producerats mot bakgrund av det sociala, ideologiska och vetenskapliga klimatet inom denna kultursfär. Vilka konsekvenser detta på ett djupare plan fått för Foucaulttolkningen inom den svenska akademien är naturligtvis en fråga som kan diskuteras. Detta skulle dock ha krävt en mera ingående undersökning än vad som här givits möjlighet.

Samtidigt menar att jag att ett viktigt skäl till att Foucault fått starkt genomslag inom de historiska disciplinerna står att finna i den stora, och växande, pluralism som här under de senaste decennierna utvecklats i fråga om ämnesval. För till exempel en äldre generations historiker föstrande under en period då socialhistorien, ofta i en historiematerialistiskt inspirerad form, slog igenom har Foucaults tänkande utgjort en ringa lockelse. Detsamma tycks även gälla för idéhistoriker skolade i mer klassisk idéanalys med denna riktning i många fall relativa närhet till filosofi, och vetenskapshistoria. Foucaults intåg som inspirationsskälla för historiskt inriktade studier har både möjliggjorts av och varit en del i en förändrad innehålls- och teoriuppfattning vilken inte minst orsakats av de ökande tendenserna till tvärvetenskaplighet och disciplinöverskridande kontakter. Avsaknaden av en fast teoretisk kärna gör som framhållits att många arbeten inom de historiska disciplinerna uppvisar tydliga tendenser till pragmatism och eklekticism. Forskarna prioriterar ofta framtagandet av en fungerande teori- och analysapparat på bekostnad av teoretisk renlärighet, något som för övrigt ligger i linje med Foucaults egna påpekanden om att han gärna ville se sina teorier som ingående i en verktygslåda som andra kunde låna verktyg ur. Även om den pragmatiska hållningen i stort visat sig vara en produktiv egenskap finns det också en baksida i det att risken är att de teorier som lånas in förlorar en del av sin potential och radikalitet.⁷⁶

Foucaults tänkande kan ses som ett försök att åstadkomma ett alternativ till "det artonhundredratalsmässiga" i human- och samhällsvetenskaperna.⁷⁷ Härigenom kom han att ifrågasätta en rad av de värden och försanthållanden som länge hade, och delvis har, en konstituerande roll inom dessa områden. Till dessa hörde tron på att det var möjligt att rekonstruera verkligheten som den verkligen var liksom synen på en kontinuerlig utveckling från lägre former till högre, tron på kunskapens möjliga frikoppling från makten liksom på de rationellt handlande subjekten som historiens kärna, tankar som ofta brukar beskrivas som delar av idéarvet från upplysningen. Tillspetsat kan sägas att den enda av upplysningstankarna han inte vände sig emot var själva tänkandet som en kritisk aktivitet, vilket han också såg som det som mera än något annat konstituerade upplysningen. För Foucault var upplysningsepokens viktigaste bidrag dess förmåga till reflektion över oss själva, tydligast formulerad hos Kant. Den moderna attityd som föddes under upplysningen kännetecknas av ett förhållningssätt som på samma gång problematiserar människans relation till sin samtid, hennes plats i historien och konstitueringen av sig själv som

ett autonomt subjekt, med andra ord vad Foucault kallade ”en ständig kritik av oss själva”.⁷⁸

Foucault utmanade sin tids dominerande vetenskapliga tänkande genom att underminera föreställningen om ett odelbart förnuft och genom att visa hur även de mest säkra sanningar i själva verket var instabila och underkastade ständig förändring. Han menade sig både kunna ge en del av svaret på frågan varför denna instabilitet fanns och kartlägga de sätt varpå förändringarna skedde. En väsentlig del av svaret låg i att han lyckades visa hur intimt kunskap och makt var förbundna med varandra genom att praktiserandet av kunskap var inbäddad i socialt konstruerade system. Många av de forskare som har inspirerats av Foucault har kunnat gå vidare på denna väg. Den kritik som riktats mot Foucault från historikers sida har oftast handlat om anklagelser för att hans arbeten skulle ha varit ideologiskt färgade och, framför allt, för att vila på ett otillräckligt empiriskt underlag.⁷⁹ Samtidigt har den explicita kritiken mot Foucault från svenska historikers sida, åtminstone i skriftlig form, inte varit särskilt omfattande.

Foucaults verk innehöll en unik sammanvävning av historia och filosofi; ett filosoferande med hjälp av historien. Men Foucault var ingen spekulativ historiefilosof av 1800- och tidigt 1900-talsnitt. Ingenting kan vara mera felaktigt än att se Foucault som en spekulativt arbetande teoretiker fjärran från det slitsamma och tidsödande arkiv- eller fältarbetet. Tvärtom var Foucault under i stort sett hela sin vetenskapliga karriär, både enligt egna och andras vittnesmål, en ytterst trägen och engagerad arkivforskare. Däremot använde Foucault mestadels detta material på ett sätt som skiljer sig från hur de flesta historiker arbetar. För Foucault var det material han fann i arkiven hjälpmedel i arbetet med att frilägga och analysera attityder, mönster, och tankar, med att visa var gränser mellan normalt och onormalt, sant och falskt etcetera gick, inte att producera empiriskt baserade utsagor om hospital, medicinkliniker, fängelser eller vad det kunde vara. Empiriska fakta var för Foucault viktiga inte för vad de hade att säga om en förfluten verklighet utan som hållpunkter och illustrationer för framställandet av en begriplig och sammanhängande ordning.⁸⁰

Varför Foucault?

Även om Foucault fått en allt vidare användning inom de discipliner som diskuterats ovan står det klart att relativt få forskare velat eller vågat följa Foucault i hans kunskapsteoretiska nominalism, antihumanism och omvärdering av subjektet. Detsamma gäller för hans diskontinuitetsinriktade och genealogiska uppfattning om historien. En konsekvens av att dessa delar av hans tänkande utelämnats, tonats ner eller glömts bort är att andra sidor av Foucault ofta kunnat användas relativt oproblematis-

rat eller tillsammans med andra teoretiska utgångspunkter som på olika sätt kan uppfattas som svårförenliga med de nyssnämnda inslagen i Foucaults tänkande. Exempelvis har såväl en habermasianskt färgad diskurs- och rationalitetsanalys som en marxistiskt inspirerad ideologianalys kunnat användas tillsammans med Foucault.⁸¹

Denna artikel har beskrivit och analyserat den mer *manifesta* användningen av olika foucaultska teorier och teorielement i de tre disciplinerna historia, idéhistoria och delvis etnologi. Det mera indirekta inflytandet är naturligtvis svårare att kartlägga. Att detta har varit mycket stort kan dock knappast ifrågasättas. Inom historiedisiplinen är förmodligen Foucault den enskilde tänkare som har haft det största inflytandet under de senaste 15–20 åren. Inflytandet har inte varit lika markant inom idéhistoria och etnologi. På sätt och vis är det ironiskt att en tänkare som aldrig förtröttades i att betona diskursernas på samma gång produktiva och disciplinerande effekter själv kom att bli en av de mest betydelsefulla diskursproducenterna.

Foucault har gett historieskrivningen en rad nya teoretiska och metodiska redskap att direkt använda i forskningen. Här finns alltså en stor outnyttjad potential vilket den ständiga floden av nya Foucaultinspirerade arbeten visar. Men att låta sig inspireras av Foucault kan också innebära intagandet av en slags ”hållning” till kunskap och subjektets roll i detta kunskapssökande. Det handlar om att Foucault kan hjälpa oss att i vårt skrivande och läsande inte vara för säkra i våra tolkningar, inte vara för skarpa i våra omdömen, inte för ensidiga i våra ställningstaganden – kort sagt att inte sträva efter att undertrycka den spänning mellan olika viljor, drifter och perspektiv som finns i allas våra liv. Foucault erbjuder oss metoder för att analysera vår tillvaro i form av problematiseringar, analytiska modeller och hypoteser och diskursteoretiska verktyg men också vägledning för att öka vårt självmedvetande som samhällsvarelser, att se oss själva som subjekt inom olika diskursiva praktiker. Härvid gör vi emellertid klokt i att inte försöka *kopiera* hans metoder, däremot kan hans tänkande på en rad punkter fungera som hjälp och stöd för våra egna funderingar eller vetenskapliga vedermödor. Foucault kan inspirera oss till att ständigt söka efter nya problematiseringsmöjligheter, att pröva nya metodiska vägar, att skifta perspektiv från det väl invanda till det oväntade, att ständigt reflektera över det egna arbetets utgångspunkter och konsekvenser liksom till att behålla den intellektuella nyfikenheten och hängivenheten inför det vi håller på med. Dessa verktyg kan, sist men inte minst, vara till nytta i vår egen självkonstituering.

I Foucaults ständiga frågor om vad som möjliggör olika typer av kunskapssystem innefattas inte minst kritiken av det egna arbetet. Detta självkritiska arbete är till sin natur alltid provisoriskt och innehåller när det fungerar som bäst alltid sina egna korrektiv. Tillspetsat kan man säga att Foucault är en tänkare att tänka *mot*, lika mycket som med. I sista hand

handlar alla former av skrivande och läsande om frågan vad som händer med oss under denna aktivitet. Hur påverkar det jag gör mig själv? Förändras jag på det sätt jag vill? Foucault påminner oss därmed också om att läsande och skrivande bör ses som en självreflekterande aktivitet, en ständig undersökning av hur vi själva påverkas och förändras av vårt arbete. En nog så viktig påminnelse.

Summary

Foucault, history, and the historians. The reception of Foucault within Swedish historiography. By Roddy Nilsson. This article discusses the influence of Michel Foucault in Swedish academia concentrating on the disciplines of history, history of ideas, and partly, ethnography. The questions asked are three: Which *parts* of Foucaults theories and methods have attracted Swedish historians? What patterns can be discerned when it comes to *how* these theories and methods have been used? Which parts of Foucault's *oeuvre* have *not* been used? The discussion of these empirical questions is framed by a more theoretically grounded discussion concerning the role history played for Foucault in general as well as some remarks on the question of how we can profit by studying and using his thoughts.

The empirical material is mainly dissertations in the above-mentioned disciplines. In general terms the investigation shows, not surprisingly, that Foucault's much-discussed concept of power has dominated the reception, sometimes in combination with a rather pragmatic use of his discursive method. It has also been common, however, to use just one of these elements, above all the latter, without making any distinct references to the other. Of the different forms of power discussed by Foucault, "discipline" has played the most important role, albeit a group of studies has made productive use of his concept of bio-power. In contrast, Foucault's more sketchy, but in English-speaking academia quite popular, concept of governmentality has attracted just a couple of historians. Many Foucault-inspired studies have a thematic affinity and deal with prisons, crime, mental hospitals, sexual and bodily practices, etcetera. In many studies Foucault's work has been well integrated with different feminist and/or discursive theoreticians.

In general, the reception of Foucault could be described according to the formula: from hesitation and ambivalence to integration and affirmation. Foucault has perhaps been the most influential thinker in the discipline of history during the last two decades. In the subject of the history of ideas the influence has also been considerable but in ethnography clearly weaker. This said, it must be underlined that no historical scholar has dared to follow Foucault all the way in his most radical thoughts: his nominalism, his antihumanism, his re-evaluation of the subject and his, at least in some moments, militant nietzscheanism.

Noter

1. Vissa av resonemangen i denna artikel återfinns i mera utvecklad form av Roddy Nilsson: *Foucault – en introduktion* (Malmö, 2008).
2. J. G. Merquior: *Foucault* (London, 1985), 141 ff.
3. David Couzens Hoy: "Foucault: Modern or postmodern?" i Jonathan Arac: *After Foucault. Humanistic knowledge, postmodern challenges* (New Brunswick & New Jersey, 1988), 12 ff.
4. William E. Connolly: *Political theory and modernity* (New York, 1988), 189; Thomas Dumm: *Michel Foucault and the politics of freedom* (London & New Delhi, 1996), 9.
5. Jürgen Habermas: "Modernity versus postmodernity" i *New German Critique* nr 22 (1988), 13.
6. David Halperin: *Saint = Foucault: Towards a gay hagiography* (Oxford, 1995).
7. Merquior: *Foucault*; Arne Jarrick & Johan Söderberg: *Praktisk historieteori* (Stockholm, 1993); Keith Windshuttle: *The killing of history. How literary critics and social theorists are murdering our past* (San Francisco, 1996).
8. Cit. i Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow: *Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics* (Chicago, 1983), xviii, min övers.
9. Frågan om kontinuitet eller diskontinuitet i Foucaults vetenskapliga arbete är omdiskuterad. Det är paradoxalt hur en "diskontinuitetstänkare" som Foucault mot slutet av sitt liv gärna betonade kontinuiteten i sitt eget tänkande. Så framhöll han t.ex. att hans mål inte varit att analysera makten som fenomen utan att skapa en historia om de olika sätt varpå människan görs till subjekt i vår kultur. Se Michel Foucault: "The subject and power" i Dreyfus & Rabinow: *Michel Foucault*, 208; Michel Foucault: "Truth and power" i Colin Gordon (red.): *Power/knowledge. Selected interviews & other writings 1972–77* (New York, 1980), 115.
10. Se t.ex. Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (red.): *The Foucault effect. Studies in governmentality* (Chicago, 1991).
11. Med det senare avses främst delar av sociologin, av socialt arbete och av pedagogiken. En inkludering av dessa discipliner i studien skulle, förutom en väsentligt utökad arbetsinsats, inneburit en delvis annan utgångspunkt för artikeln.
12. Dag Prawitz: "Sanningen finns men frågan är hur" i *Axess* 2003:5.
13. C. G. Prado: *Starting with Foucault. An introduction to genealogy* (Boulder, San Francisco & Oxford, 1995).
14. De i texten redovisade arbetena kompletteras med ytterligare hänvisningar placerade i noter. Genomgången gör inte anspråk på fullständighet samtidigt som jag hävdar att underlaget är tillräckligt för att vissa generella slutsatser skall kunna dras.
15. Se t.ex. Alan Sheridan: *Michel Foucault. The will to truth* (London & New York, 1980), 2 f. I introduktionen till andra delen av *Sexualitetens historia. Njutningarnas bruk* framhöll Foucault att hans arbeten var att betrakta som historier samtidigt som han underströk att han inte själv var historiker. Se Foucault: *Sexualitetens historia del 2. Njutningarnas bruk* (Göteborg, 2002), 12.
16. Foucaults förhållande till historievetenskapen diskuteras bland annat i Keith Jenkins: *Re-thinking history* (London & New York, 1991); Martin Bunzl: *Real history. Reflections on historical practice* (London & New York, 1997); Alun Munslow: *Deconstructing history* (London & New York, 1997); Willie Thompson: *What happened to history?* (London, 2000).
17. Michel Foucault: *Vetandets arkeologi* (Staffanstorp, 1972), 154.
18. Jan Goldstein: "Introduction" i Jan Goldstein (red.): *Foucault and the writing of history* (Oxford & Cambridge, Mass.), 3.
19. Michel Eribon: *Michel Foucault* (Stockholm, 1991), 408.
20. Carl Schorske: *Thinking with history. Explorations in the passage to modernism* (Princeton, 1998).
21. Se diskussionen kring Foucaults historieuppfattning i Todd May: *The philosophy of Foucault* (Montreal & Kingston, 2006), 14 f.
22. Henrik Berggren & Lars Trägårdh: "Historikerna och språket: Teoretiska ambitioner och praktiska begränsningar", i *Historisk Tidskrift* 1990:3, 361.
23. Shama Kaveh: "Foucault, den andre filosofen. Foucaults mottagande i Sverige 1961–1991", opubl. C-uppsats i idéhistoria, Stockholms universitet, 1997.
24. Bengt Sandin: *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnupp-*

fostran i svenska städer 1600–1850 (Lund, 1986).

25. Sandin: *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan*, 37.

26. Se Michel Foucault: *Sexualitetens historia. Viljan att veta* (Stockholm, 1980); *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (Lund, 1986); *Övervakning och straff. Fängelsets födelse* (Lund, 1987). *Vansinnets historia* hade dock utkommit i översättning redan 1973.

27. Birgitta Svensson: *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan* (Stockholm, 1993).

28. Svensson: *Bortom all ära och redlighet*, 48 ff., 56 ff.

29. Lars Petterson: *Frihet, jämlikhet, egenhet och Bentham. Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860* (Uppsala, 1992), 14.

30. Peter Aronsson: *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850* (Lund, 1992).

31. Aronsson: *Bönder gör politik*, 29.

32. Sten O. Karlsson: *Arbetsfamiljen och Det Nya Hemmet. Om bostadshygienism och klasskultur i mellankrigstidens Göteborg* (Stockholm/Stehag, 1993). Karlssons studie är i institutionell mening inte producerad inom en traditionell historisk disciplin men tillhör de avhandlingar inom temainstitutionerna vid Linköpings universitet som har en klart historisk ansats.

33. Karlsson: *Arbetsfrågan och Det Nya Hemmet*, 16 ff.

34. Åsa Bergenheim: *Barnet, libido och samhället. Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930–1960*, (Grängesberg, 1994).

35. Charlotte Tornbjær: *Den nationella modern. Moderskap i konstruktionen av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft* (Lund, 2002).

36. Anna Jansdotter: *Ansikte mot ansikte. Räddningsarbete bland prostituerade kvinnor i Sverige 1850–1920* (Stockholm/Stehag, 2004).

37. Eva Bergenlöv: *Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680–1800* (Lund, 2004).

38. Hossein Sheiban: *Den ekonomiska staden. Stadsplanering i Stockholm under senare hälften av 1800-talet*, (Stockholm, 2002); Lina Carls: *Våp eller nucka? Kvinnors*

högre studier och genusdiskursen 1930–1970 (Lund, 2004); Ulrika Holgersson: *Populärkulturen och klassambället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet* (Stockholm, 2005).

39. Se t.ex. Michel Foucault, "Truth and power" i Colin Gordon (red.), *Power/knowledge. Selected interviews & other writings 1972–1977*, 118.

40. Jens Rydström: *Simmers and citizens. Bestiality and homosexuality in Sweden 1880–1950* (Stockholm, 2001); Pia Lundahl: *Intimitetens villkor. Kön, sexualitet och berättelser om jaget* (Lund, 2001); Rebecka Lennartsson: *Malaria urbana. Om byråttickan Anna Johannesdotter och prostitutionen i Stockholm kring 1900* (Stockholm/Stehag, 2001).

41. Förutom i Judith Butlers välkända arbeten se t.ex. Joan Wallach Scott: *Gender and the politics of history* (New York, 1988); Irene Diamond & Lee Quinby: *Feminism & Foucault. Reflections on resistance* (Boston, 1988); Jana Sawicki: *Disciplining Foucault. Feminism, power, and the body* (New York & London, 1991); Lois McNay: *Foucault & feminism. Power, gender, and the self* (Boston, 1992); Caroline Ramazanoglu (red.): *Up against Foucault. Explorations of some tensions between Foucault and feminism* (London & New York, 1993); Dianna Taylor & Karen Vintges (red.): *Feminism and the final Foucault* (Chicago, 2004). Inkorporerandet av Foucault inom dessa riktningar har dock ofta skett med vissa reservationer.

42. Sara Edenheim: *Begärets lagar. Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi* (Stockholm/Stehag, 2005).

43. Framför allt inom idéhistoria utkom några avhandlingar som kan ses som en efterföljd av Karin Johannisson och Claes Ekenstams tidigare arbeten inom disciplinen. Se Maja Larsson: *Den moraliska kroppen. Tolkningar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin* (Hedemora, 2002); Ulrika Nilsson: *Kampen om kvinnan. Professionalisering och konstruktioner av kön i svensk gynekologi 1860–1925* (Uppsala, 2003); Pia Laskar: *Heterosexualitetens historia. Kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920* (Stockholm, 2005). Se även Erika Alm: "Ett emballage för inälvor och emotioner". *Föreställningar om kroppen i statliga utredningar från 1960- och 1970-talen* (Göteborg 2006).

44. Claes Ekenstam: *Kroppens idéhistoria. Disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700–1950* (Hedemora, 1993).

45. Ekenstam: *Kroppens idéhistoria*, 12 f.

46. Ekenstam: *Kroppens idéhistoria*, 15.

47. Ekenstam: *Kroppens idéhistoria*, 290–310. Detta är kanske ännu mer förvånande då det av arbetets referenslista framgår att Ekenstam tagit del av de båda senare delarna av *Sexualitetens historia*.

48. Tomas Söderblom: *Horan och batongen. Prostitution och repression i folkhemmet* (Stockholm, 1992).

49. Söderblom: *Horan och batongen*, 12.

50. Se Martin Bergman: *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal* (Stockholm, 1996); Hans Andersson: "Androm till varnagel..." *Det tidigmoderna Stockholms folkliga rättskultur i ett komparativt perspektiv* (Stockholm, 1998); Malin Lennartsson: *I säng och säte. Relationer mellan kvinnor och män i 1600-talets Småland* (Lund, 1999); Rebecka Lennartsson: *Malaria Urbana. Om byråfflickan Anna Johansdotter och prostitutionen i Stockholm omkring 1900* (Stockholm/Stehag, 2001); Jenny Björkman: *Vård för samhällets bästa. Debatten om tvångsvård i svensk lagstiftning 1850–1970* (Stockholm, 2001); Anna Lindberg: *Experience and identity. A historical account of class, caste, and gender among cashew workers of Kerala* (Lund, 2001).

51. Lars-Eric Jönsson: *Det terapeutiska rummet. Rum och kropp i svensk sinnessjukvård 1850–1970* (Stockholm, 1998); Roddy Nilsson: *En välbyggd maskin, en mardröm för själen. Det svenska fängelsesystemet under 1800-talet* (Lund, 1999).

52. Pia Lundahl: *Intimitetens villkor. Kön, sexualitet och berättelser om jaget* (Lund, 2001); Mikael Eivergård: *Frihetens milda disciplin. Normalisering och social styrning i svensk sinnessjukvård 1850–1970* (Umeå, 2003).

53. Tony Gustafsson: *Läkaren, döden och brottet. Studier i den svenska rättsmedicinens etablering* (Uppsala, 2007).

54. Inget av dessa arbeten finns i svensk översättning. Se dock Michel Foucault: *The birth of the clinic. An archeology of medical perception* (New York, 1994); *The order of things. An archeology of the human sciences* (New York, 1973).

55. Se t.ex. Ekenstam: *Kroppens idéhistoria*; Svensson: *Tattarnas spel med rättvisan*.

56. För en diskussion om de historiska disciplinernas reception av Foucaults tänkande kring den antika sexualiteten se t.ex. flera av bidragen i Goldstein: *Foucault and the writing of history* och David H. J. Larmour, Paul Allen Miller, Charles Platter (red.): *Rethinking sexuality. Foucault and classical antiquity* (Princeton, 1998).

57. Se t.ex. Niklas Rose: *Governing the soul. The shaping of the private self* (London & New York, 1999); Nikolas Rose: *Powers of freedom. Reframing political thought* (Cambridge, 1999); Mike Gane & Terry Johnson (red.): *Foucault's new domains* (London & New York, 1993); Andrew Barry, Thomas Osborne & Nikolas Rose (red.): *Foucault and political reason. Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government* (London, 1996); Mitchell Dean: *Governmentality. Power and rule in modern society* (London, Thousand Oaks & New Delhi, 1999); Gary Wickham & George Pavlich (red.): *Rethinking law, society and governance. Foucault's bequest* (Oxford & Portland, 2001) samt Jack Z. Bratich, Jeremy Packer & Cameron McCarthy (red.): *Foucault, cultural studies and governmentality* (New York, 2003).

58. Framför allt synes Nikolas Roses elaboreringar av Foucaults tänkande kring governmentality ha spelat stor roll.

59. Se t.ex. Colin Gordon: "Governmental rationality: An introduction" i *The Foucault effect*.

60. Gordon: "Governmental rationality", 4.

61. I detta sammanhang kan begreppet liberalism inbegripa såväl nyliberalism, socialliberalism som många av de drag som idag utmärker socialdemokratin. Bland forskare som i Foucaults efterföljd diskuterat liberalismen och förhållandet till styrningsproblematiken används begreppet ofta i en vidare mening om ett område där problematiseringen av frihet i olika former utgör den sammanhållande länken.

62. Mats Deland: *The social city. Stockholm 1900–1945* (Stockholm, 2001); Robert Andersson: *Kriminalpolitikens väsen* (Stockholm, 2002); Sophia Lövgren: *Att skapa framtidens folk. Governmentality och miljödiskurs i modern svensk bostadspolitik: miljöprogramområdet Navestad* (Linköping, 2002).

63. Frans Lundgren: *Den isolerade med-*

borgaren. *Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt* (Stockholm, 2003); Shamal Kaveh: *Det villkorade tillståndet. Centralförbundet för Socialt Arbete och liberal politisk rationalitet 1901–1921* (Uppsala, 2006). Se också flera av bidragen i Johannes Fredriksson & Esbjörn Larsson (red.): *Att rätt förfoga över tingen. Historiska studier av styrning och maktutövning*, *Opuscula Historica Upsaliensia* 34 (2007).

64. Se t.ex. Eva Österberg: ”Stat, makt och bönder i modern svensk historieforskning. En historiografisk skiss” i Carsten Due-Nielsen (red.): *Struktur og funktion* (Odense, 1994); Österberg: *Folk förr. Historiska essäer*, (Stockholm, 1995); Österberg: ”Individen i historien. En (o)möjlighet mellan Sartre och Foucault” i *Det roliga börjar hela tiden. Bokförläggare Kjell Petersson 60 år den 20 december 1996* (Stockholm, 1996); Karin Johannisson: *Medicinens öga. Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter* (Stockholm, 1990); Johannisson: *Den mörka kontinenten – kvinnan, medicinen och fin-de-siècle* (Stockholm, 1994); Johannisson: *Kroppens tunna skal – sex essäer om kropp, historia och kultur* (Stockholm, 1997). Etnologerna Jonas Frykman och Orvar Löfgren hade redan vid mitten av 1980-talet, om än närmast i förbigående, hänvisat till Foucault i samband med diskussioner om synen på sexualiteten under 1800-talet. Se Jonas Frykman & Orvar Löfgren: *Den kultiverade människan* (Stockholm, 1986).

65. Jarrick & Söderberg: *Praktisk historieteori*; Stellan Dahlgren & Anders Florén: *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieskrivning* (Lund, 1996).

66. Jarrick & Söderberg: *Praktisk historieteori*, 50 f., 85 ff.

67. Lennart Olausson (red.): *Idéhistoriens egenart. Teori- och metodfrågor inom idéhistorien* (Stockholm/Stehag, 1994).

68. Roddy Nilsson: ”Den närvarande frånvaron eller i väntan på Foucault. En diskussion om Foucault och den svenska historiedisiplinen” i *Historisk tidskrift* 2:2000, 189 ff.

69. Svante Nordin framhåller, i ett arbete i övrigt kritiskt till denna utveckling, Foucaults generellt stora inflytande inom humanistisk forskning i Sverige. Se Svante Nordin: *Humaniora i Sverige. Framväxt – Guldålder – Kris* (Stockholm, 2008).

70. De nyssnämnda formerna av makt ska samtliga ses i kontrast till den form av makt

som Foucault omväxlande kallade ”suveränitetsmakt” eller ”juridiskt-diskursiv” vilken särskilt dominerade under tidigmodern tid men som naturligtvis ännu finns kvar. Ibland omnämner eller skisserar Foucault ytterligare former av makt, t.ex. herdemakten och den makt som verkar genom beaktelsen, maktformer som delvis överlappar, delvis skiljer sig från de andra formerna av makt.

71. När svenska historiskt inriktade forskare i sin användning av Foucault framför allt anknöt till hans maktbegrepp som det framställdes i *Övervakning och straff* respektive *Viljan att veta* befann de sig i huvudfåran av den internationella receptionen. Se diskussionerna i Alan Megill: ”The reception of Foucault by historians” i *Journal of the History of Ideas* 1987:1, 117–140; Goldstein (red.): *Foucault and the writing of history*; Moya Lloyd & Andrew Tucker (red.): *The impact of Michel Foucault on social sciences and humanities* (London, 1997).

72. Två relativt tidiga arbeten där biomakten spelar viss roll är Elisabeth Elgán: *Genus och politik. En jämförelse mellan svensk och fransk abort- och preventivmedelspolitik från sekelskiftet till andra världskriget* (Uppsala, 1994) och Lena Lennerhed: *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet* (Stockholm, 1994). Det senare arbetet är dock framför allt en mera traditionell kontextualiserande idéanalys där Foucaults tankegångar inte framträder särskilt tydligt.

73. Vissa former av diskursanalys inriktar sig mera på studier av begränsade materialmängder men när det gäller sådana undersökningar finns flera andra analysmetoder, framför allt av hermeneutisk, textkritisk eller idéanalytiskt inriktad karaktär.

74. Se t.ex. Lars Båtefalk: *Staten, samhället och superiet. Samhällsorganisatoriska principer och organisatorisk praktik kring dryckenskapsproblemet och nykterhetssträvandena i stat, borgerlig offentlighet och associationsväsende ca 1770–1900* (Uppsala, 2000); Per-Olof Andersson: *Den kalejodoskopiska offentligheten – lokal press, värdemönster och det offentliga samtalets villkor 1880–1910* (Växjö, 2001).

75. Frågan om diskursanalysen skall ses enbart som ett metodiskt redskap eller också som innehållande en form av teori är komplicerad och handlar om förhållningssättet till en rad klassiska språkvetenskapliga och vetenskapsfilosofiska problem. Se t.ex. diskus-

sionen i Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips: *Diskursanalys som teori och metod* (Lund 2002). Jag menar att det mest pragmatiska och fruktbara sättet att förhålla sig till denna fråga är att se diskursanalysen som ett metodiskt redskap med betydande teoretiska implikationer.

76. Se diskussionen i Roddy Nilsson: "Foucault för alle? En diskussion om Foucault, radikalitet och historievetenskapen" i Fredriksson & Larsson (red.): *Att rätt förfoga över tingen*.

77. Clare O'Farrell: *Foucault: Historian or philosopher?* (Basingstoke, 1989), 1.

78. Michel Foucault, "What is Enlightenment?" i Paul Rabinow: *The Foucault reader. An introduction to Foucault's thought* (London, 1991), 39 f.

79. Jarrick & Söderberg: *Praktisk historieteori*, 85 ff.; Jarrick: "Framstegsskräcken inom historieforskningen. Ett försök till nyansering" i *Häftan för kritiska studier* 3:1995; Jarrick: "Mellan materialism och konstruktivism. Mentaliteter och sociala konstruktioner i historieforskningen" i *Häftan för kritiska studier* 1996:4; Eva Eggeby: *Vandringsman, här ser du en avmålning av världen. Vård, vårdade och ekonomi på Danvikens dårhus 1750–1861* (Stockholm, 1996).

80. Se t.ex. Gary Gutting: "Foucault and the history of madness" i Gary Gutting (red.): *The Cambridge companion to Foucault* (Cambridge, 1994), 60 ff.

81. Se t.ex. Petterson: *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham*; Lindberg: *Experience and identity*.